

Адаартаас арыстаах Дьаагы хайаларынан савдана Муустаах муора кытыгыгар тийэ, хоту сир маанылаах булла кылбаа маанга кырыстына, аага-аагаан биллбит аадыр кылаах кылаах табатанан аатырар уаа-ра-кылаах кыстыб кылаах нала-маи туундараа Усуяанаа тайа-ан сытар. Усуяанаа кыа бирдир локсуй сира араас исторический собиетилар буолулаабыт кыи сажар калстар, саранан үктүрү-гүтк миселлара буолуулар.

Биер онук умуллубут кара-балла туғанниин, өссө Ок-тибрийский өрбөлүүсүсүэ ин-ниин, калы Саха сирин бодот общественный-государственный деятеля буолуот И.Е. Виноку-ров маина олозо сыйдыыта, олохтоохторун истигин дордоспуга буолар.

И.Е. Винокуров Усуяанаа сыйдыыт кыи устатыгар мин эһэбин Хабырыскалык (адам аата), Нукуускалык (кутүттөр), Мисеэлиин (адам убайа) кытары биригэ олорон олус истигин дордоспуга. Илья Егорович ол сырыларын туһунан калы олус астынан, истигин ахтар уһу.

Тонгомо муора арыыла-рыа, харанатынан, тамы-ныгыт аһан, кыһыныгар тонмокоо хаарынан буруулан сытар сикки, сирдиринан, муос каларынан, онтон да атын араас мэйиэринин кыи кыа-на үс кырылаах, эбэтэр этэр-гэ дылы, уол одо уаана-хатана биллэн калар сира этэ. Манна халлаан сибилитин аай чуумпу туран, эмилсэччи кыиин сама-ры охсор, уу харанынан кыиин утары көрдөбүт буурата туһан, сир-халлаан ыспыта биллэбэт, харана далайа кубулуйар.

Оттон кыһыныгы түтүлэс тамыныларга, харага халлаан-а багымах сулустар дьиржиги ооньсуулар, дүккэбил уотун (усуяаналар аба балыга дич-чилэр) дьаракан толбонун уоту-гар, мэкитигэр өндөл халлаан өрөөтө саһарыгыта сирдэн сир-дойдуну эргичи сырдатар.

Дьэ, манньк дойдуга са-ха биер чарылх талааннаах кыиһэ хоту сир боростой дьо-нууну биригэ сыйдан эрэйи эгиринэн талбит, сору-муну көрбүтэ. Кии кыиик сыйды-данаах сырыларын туһунан, байэтин ахтыгытар бу курдук суруйбута: «Среди якутского бо-гачества давно славились своей заманчивостью Новосибирские острова (Муостуур ары), где было множество мамонтовых кыксов (тогда имевших большую цену) и пушных зверей, белых медведей. Каждый обита-

тель этих островов пользовался огромной популярностью, многие из них просто славилась. Ту-да шло именно удалые люди. Не-смотря на трудности дорог, ма-териальные лишения, пришлось мне пробраться туда в апреле 1918 года. Духлетия жизни на этих островах ничего не измени-ла в моей жизни, не смог я добыть пушнину, ни кыксов, ни слэвы. Часто голодал вместе с собаками, круглый год тинул ямку, вел са-мый дикий образ жизни. Не было нисколько-нибуде приличного заработка — все это не могло не разочаровать меня».

Киилэр 1920 сыл саас, Кол-чак былааха сууллубутун кэ-ниэтин кыһыны быһа булта-ан мусуп түүлэхтэрин аска-тааска, сепка-сабиргэлэ мэиэйдэ арыттан итинан Хаһаачыйаа кэлэлэр. Ол сылдан Ылдьаа Дьокускайтан Верхоинский куоратынан эргич-эн сибирский былааһы олохтоо-сун сыйдыр инструктордары көрсө-р. Россияа Колчак былааха суу-лаан, сиргэ-дойдуга кылаасабай охсунуу бара турарын истэр, киилэринин дойдугар төһөр.

Дойдугар калы И.Е. Вино-куров, билларин курдук, трай-

данский сарига актыбынай-дык кыттар. Эпэлэх олох са-да-ммытын кэин артыаллары арысар, колхозтары төрийсэр. Элбэх оройуонарга партийнай таргиллэри олохтоһор, ол ийи-гар Булуг, Усуяанаа оройуона-рытар ама.

Киии тоһо даһаны респуб-ликаа үрдүк дуоһунастаах улаа сыйраттар. Усуяанаа сыйдыыт кэини олох ум-нубат, оинооу дойдотторун ку-руук сураһар абыт. Араас му-нукхатрга, конференцияларга кэлбит делегаттары көрсөн, аһанан прехмнур, дуоһуйор дьэри саһарһара үһу. Өссө со-рокторугар харчыны, эбэтэр су-руту, баһылыканы даһаны ыта сыйдыыт. Аһаһа, республи-ка салыйааччыта бэйэтинин бо-ростой ааха дьонугар итиник сыйһаанаспыта сэдх буолуо.

И.Е. Винокуров саамай чуас, эрэллэх дойдунан, Новосибир-ский арыларыгар биригэ сыйды-быт Нукуускаа оройонутэ. Го-рохов Николай Инокентьевич дьэар. Байэга Усуяанаа төрүт олохтоо.

Ол кийинэн Илья Егоров-ич саамай чуас дойдотторугар Хабырыскаах Нукуускаа

баһылыка ыппыт. Ол саһана оройоноттор сирдиритэр Таста-аха буолан биэрбиттэр, иһиэ-гыһан баһылыканы Хабырыска сийигэр Олоһооу туттарбыт-тар. Оройонотторго илдьити и-сэтэ, бөһүөлэкс тыһыан айа-наабыттар. Ортогугар хоһон ба-ран нүгүө күнүгэр ыал утуйон иһинэ Хаһаачыйаа кэлэлэр. Ол аһаһанан иһи Хабырыска-наар дойдоттун: «Дойор, тозо ыгырыттарга буолуой? Баһар, били былыгы дьылаа эмиэ э-ргичи таһастаа дуу?» — дьэи куруук дойдоттун ыһытар. Ону Нукуускаа: «Бу да кыи ыра-тан, былыгы үйэтинэри умул-лан каалбыты», — дьэи дойдон уоскутан, аралдытан иһэр абыт. Калы баһылыканы аһан көртө-р биер кийэ чаркааскый саби-р-дэх табах уонна биер кийэ чэй буолан үөрдүбүт. Оройоноттор үөрүүлэ-көтүүлэре сүрдэх үһу. Үөрүмүз даһаны, сарии саһана биридэ даһаны того-хана таһаста тарпача, барыт хой-уу чэйи испэтэх доһынго. Буо-лаары буолан саамай истигин саныыр дойдоттоттун, рес-публикаа үрдүк үлэһиттэн Мөлөкүүрүтэн баһылыканы тутуу.

Баһылыкаларын иһитэр кэм-биргэ сурук угула сыйдыра. Кэмбирэ аһаран көртөрө өссө хаартыска баар буолан соһутта. Үрдүк сүүһүгэр калчачи тара-амыт баттарын аһыһан, ийөөх характарынан өтөрү көрөн, тугу эрэ толкуйдуурдуу түспүт кийи саһархай өнөөх хаартыскаа абыт. Хаартыска кэтэрэ «Бы-лыгы дойдотторб Хабырыска оройонот, Нукуускаа уонна Миһара урукку атасытын кэ-риэстэн көрө сыйдыратыгар. И. Винокуров 1946 с. — дьэи эрлиичи суруйан илии батта-абыт, күнү-дьыһын туруорбүт. Манна суруллубут Мисеэ, Ха-бырыска аһан улахан уола, аһа убайа М.Т. Попов кэс сыйлааха төрөөбүтэ биллэбэт, Илья Егоров-ичтынан аһыах сый арыттаах буолуохтааһын. Байэга сүрдэх сыйы-хотуу, сырылаах кы-и уһу.

Илья Егорович Винокуров өссө биер истигин саныыр дойдунан ыраах муора биэра-гар, Дүкүкиргэ Моксунуоха таһыгар кыыл тоһаны, кыра-ны кыһаа булутур абан атаһа Н.А. Горехов (Мэник) буолар. Кийинин Новосибирский ары-ыларыгар кэлэ-баа сыйдан бодордоспуга уонна истигин дордоспуга. Очолорго манна хаарыны тибиллэбит аһыах туруорбах балаһан баара. Кийи аһата эмиэ өбүлаларын удьору-дан, булдуһан дьаркытынан олоһор, түөрт уоллаах Чырып дьэи хос ааттаах булчут ааттааа абыт.

Ити курдук республика бод-от салыйааччыта И.Е. Вино-куров хара өлүөр дылы, бы-лыр биригэ сыйдан сору-муну. албах эрэйи эгиринэн бири-гэ талсикит Усуяанаа оройо-онун боростой уонна эйэсэ, ыраас дуһаалаах үлэһит дьон-норун сырдык мөсүөнүнүн дуһаһагар илдьэ сыйдыыта. Калы Хаһаачыйаа кийи бас-такы кэргэнигэн уола, үөрэх министэригэ үлэһитэ И.И. Винокуров кэлэ сыйдан, оскуо-ла одолоругар, олохтоохторго аһаһан туһунан ахтыгы оһорбута, олохтоохторго истин махта-л тылларын эппитэ.

Усуяана олохтоохторо И.Е. Винокуров аһын ханан да ум-нуохтара суоа. Ол туһунан Хаһаачыйаадык орто оскуо-лаа кийи аһын иһэрбиттэри да баһар. Оскуола муэһыгар кийи аһын үлэһитини аһаһах мун-нук куруууну суруоа.

И.И. ПОПОВ-КҮНДҮЛҮН,
кырайы үөрэтэччи,
журналист

УСУЯАНААБА

И.Е. Винокуров аймактарын кытта. Дьокускай куорат.

МАННЫК ЭМИЭ БУОЛБУТТААХ

«Илья Винокуров» («Бичик», 2006 с.) кийи 198 сирэйгэр: «...недавно избран депутатом Верховного Совета Союза ССР», — дьэи И.Е. Винокуров оһуну 8 күнүгэр 1946 с. суруйбута баар. Ити кийи 200 сирэйгэр Саха сирин обкомун секретара Мас-ленников ыаһ кийи 6 күнүгэр 1946 с. И.Е. Винокуров туһунан характеристика-сурууа: «... в 1946 году избран депутатом Верховного Совета СССР», — дьэбит. Онон Илья Егорович депутаты-нан 1946 сыл олох саһагыгар быһбардаммыт абыт. Агитаци-ята, биллэн турар, хас да ийи-иттэн, 1945 с. иккис агарыттан, ыһыллыбыт буолуохтаах.

Ол саһана оскуолаа киири-миннэ, алта саастаахтар, Илья Егорович Винокуровы агитаци-ялаабыппын уккубака ойдуу сыйдыбын. Кийи үрдүк аатыгар-суолугар саста сатаабыт кыра кийилин, бороуста, манньк эм-иэ буолбуттаах дьэи суруйабын. Кийи да иһэтэ сатыыр баһам, санаах суох.

Очолорго мин төрөөбүт

дойдубар, Кабаэи оройуонун Аһаһааччытыгар, ыһаар бо-һуөлөкс сага киирэн олохсуйан эрэллэр, үгүстэра ыраах-ыраах алаастарынан олоһоллоро. Би-ниги Жданов аһыннан колхозка оскуола, балыһа дьэи суоа. Одо-аймак түөрт көстөөх Бу-денный аһыннан колхоз кийи-гэр Мастааха түөрт кылаастаах ос-куолаа иһтирһаах оһорон үөрэ-нэллэр. Бөһүөлэктэн биэс-алта биэрэстэ тэийччи Бодоно аба хоту өтүтүһэ уһун синныгыс кырдалга үс ыал буолан оһор-булупт. Мин доһуну кырдал ар-даа өтүтүгэр бөһуөлөксэ баар суол кытыгытыгар уруккута Бадаһан Уйбаан дьэтигэр дьы-алэтин тирээбис буолан турар суон баһаы баһаһалаа.

Дьэ биер күн аһабынан аһаһым Балаас (Пелагея Ми-хайловна Алексеева) дьэи эдэр дьахтар калла. Кийи сирэйэ ойу-улаах, суруктаах улахан кууа-дыны баһаһаа хайта барыт сирдиринан ма тоһоһосторунан аһыһалаһан ыһааһа кыһаста уо-на миигин ыһыган ыһан, хат-

хат этэн, үөрэтэн барда (ону мин чуолкайдык өйдүүбүн). Бу ку-маары кийиэ Винокуров Илья Егорович дьэи ааттаарын, ханан төрөөбүтүн, сааһа хаһын, быы-бар хайа күн буоларын... уонна бүтэһитэр «акзаменинаата», мин «өйүк» хайданна, кийиригэти-м аһа (оо, очолорго наһаа да мэ-ник-тэник, кийиригэ бөдө кийи буоллаһым буолуо ээ). Балаа-сам өссө кийи кийи, хас сый-дыыт, хоммут-өрөөбүт кийи аһа: «Кийи туһунан ити курдук этэн ис», — дьэи буолла. Итиччэ кийиһипт, болдоттоо кийиригэ кийи аһаастаһым баара дуо (и-нуу күй суоа да буолуо).

Кийилээх кийи быһыты-нан «дуоһунаһын» аһара то-лорбум, аһыах күн күнүнэн да ыһыттым. Орубуна били үөрэттиллибитин курдук эт да эт, ыһыт да ыһыт, Балаас эппитэ дьэи иһэбин. Ол мэкитиэти кийиэ утуһарбар, сарсарда турарбар көрбүтүнэн сыйтабын, туурабын. Ордук илим, куйуур баһар үлэһит-дьярхытха кырдыах эһэбар Суон Ондургайга уонна тодо эрэ олус сөбүлүүр, уба-

мыт дьоммор үһүн күнүгэ уонна кылас күнүгэ баста тэлсип оһор аттыбытынаады ыһаар Калыб Мотуруона эмээхсинигэ уонна Калэзэ Ньиккиппэр оройонотро «характарын аһыт, өйдөрүн сайыннарыт» буолуом ээ, күн-нэ хаста-хаста этэн салгыһып-пын билбэппин, мизэригэти-н таһастарым буолуо ээ. Тодо эрэ биер «уочараттаах заняте» кэ-мигэр кыһыһа, кургуйдэтэ, били Балаасам да аһырабаата.

Оскуолаа кииран, үөрөнөн, улаатан истэһим аһы сии ум-нуулан барбыта, ол эрэри ити аһы: — Винокуров Илья Егоров-ич — дьэи олох умнуһабытам. Учуутал буолан баран, үөрэтэр оһолорбор дьыг чаччы пропа-ганда лаабытым. Арай биридэ уруокка иккис оскуола аттыгар турар паамаатынныгы туһуну-нан көрөн туран, оһолорбуттан ити ким паамаатынныгын билэ-дүт дуо дьэи ыйыппылар, ким да билбэт буолан биэрбитэ. Ол са-һана кийи аһа билигичи курдук ахтылыбыт, суруйуу да кэччи, паамаатыннык да көрүлүбүт-харайылыбыт этэ. Онон бил-

бэттара сөп. Ситигин ситтэрэн, «И.Е. Винокуров, коку сооружен памятник?» дьэи аһаһан тэрэ-нин, кылас чааһа бэлэмнэбип-пит, түбүгүрүбүтү аһа. Уолат-тар паамаатынныгы ыраастаа-быттара, хаарын курдубуттара, суол таһаарбытара. Кыргыттар икки күн уруккониттан хаалан венюк оһорбуттара. Кылаһыт чааһа 1977 с. сэттэһини ыһ 29 кү-нүгэр буолбута. САСР үтүө-лүкх учуутала П.И. Охонешников ыһдыт баһыһынан ыһырыл-лан кэлэн, Илья Егорович оһонун, үлэтин, албэхти көрүсүтүн, билсэрин туһунан кэлсэбэтэ. Таарыйа, бэйэтин эмээ чыаста-эбиллпит. Бүтэһитэр, бука бары таһаан паамаатынныкка били венюкунун уурбулупт. Петр Петрович венюкунун наһаа сар-сэбэтэ, үөрбүтэ-көпүтэ. Илья Егоровича аһан өссө биер кы-лаас чааһын 1980-81 с.с. үөрэх дьыһыгар ыһытты эбиллпит. Онон Илья Егорович Винокуров одо саһаһыттан истэбит умнуулабыт Улахан Аа!

Евдокья РЫКУНОВА,
үзэ ветерана